

PHASELIS

Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi
Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies

Issue V (2019)

Nikaia ve Nikomedeia'dan Yeni Yazıtlar X

New Inscriptions from Nicaea and Nicomedia X

Hüseyin Sami ÖZTÜRK

 <https://orcid.org/0000-0002-4366-1277>

The entire contents of this journal, *Phaselis: Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies*, is open to users and it is an 'open access' journal. Users are able to read the full texts, to download, to copy, print and distribute without obtaining the permission of the editor and author(s). However, all references to the articles published in the e-journal *Phaselis* are to indicate through reference the source of the citation from this journal.

Phaselis: Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies is a peer-reviewed journal and the articles which have had their peer reviewing process completed will be published on the web-site (journal.phaselis.org) in the year of the journal's issue (e.g. Issue IV: January-December 2018). At the end of December 2018 the year's issue is completed and Issue V: January-December 2019 will begin.

Responsibility for the articles published in this journal remains with the authors.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Citation H. S. Öztürk, "Nikaia ve Nikomedeia'dan Yeni Yazıtlar X ". *Phaselis* V (2019) 391-395.
<http://dx.doi.org/10.18367/Pha.19026>

Received Date: 07.10.2019 | Acceptance Date: 27.11.2019
Online Publication Date: 29.12.2019

Editing Phaselis Research Project
www.phaselis.org

Nikaia ve Nikomedeia'dan Yeni Yazıtlar X

New Inscriptions from Nicaea and Nicomedia X

Hüseyin Sami ÖZTÜRK *

Öz: Bu makalede, 2018 yılında yapılan yüzey araştırması sırasında Sakarya ili Sapanca ilçesinde bulunan üç mezar yazıtı tanıtılmaktadır. İlk yazıt, *hippikos* Aurelius Memmius Asklepiodotos ve karısı Aurelia Sergia Iuliane'nin mezarına aittir. Yazıtlı anıt 1997 yılında Sapanca ilçesinde kanalizasyon kazısı sırasında bulunmuştur. İkinci yazıt bir lahit parçası. Mezar sahibinin ad/adlarını tahrip olmasından ötürü bilemiyoruz. Bu lahit parçasının nereden geldiği bilinmemektedir. Üçüncü yazıt, adı bilinmeyen bir kadın ile onun azatlısı Philumene'ye aittir. Yazıt Samanlı Dağları'nın çevresinden getirilmiştir. Samanlı Dağları Sapanca ilçesinin güneyindedir. İlk iki yazıt Nikomedeia'nın, son yazıt ise Nikaia'nın egemenlik alanındadır. Bilindiği gibi Sapanca, Nikomedeia ve Nikaia arasındaki sınırdır.

Anahtar sözcükler: Nikaia, Nikomedeia, Bithynia, Sakarya, Sapanca, *Hippikos*, Mezar Yazıtı.

Abstract: In this article, three funerary inscriptions found in the Sapanca district of the Sakarya province during the survey in 2018 are presented. The first inscription belongs to an epitaph of *hippikos* Aurelius Memmius Asklepiodotos and his wife's Aurelia Sergia Iuliane. The monument with inscription was found during the sewage excavation in Sapanca district in 1997. The second inscription is a sarcophagus fragment. We can not know name/names of tomb's owner, because of destroyed. The sarcophagus fragment is not known where came from. The third inscription belongs to an unknown female and her freedman Philumene. The inscription was brought from around Samanlı Dağları. Samanlı Dağları are in the South of Sapanca district. The first two inscriptions are from the territory of Nicomedia and the last inscription is from the territory of Nikaia. As is known, Sapanca is the border between Nicomedia and Nicaea.

Keywords: Nicaea, Nicomedia, Bithynia, Sakarya, Sapanca, *Hippikos*, Epitaph.

2018 yılında başkanlığım altında Sakarya'da sürdürülen yüzey araştırması sırasında Sakarya ili Sapanca ilçesinin merkezinden 3 yazıt kayıt altına alınmıştır. Bu yazıtlardan sadece 1 ve 3 numaralı yazıtların geliş yeri belli olup, 2 numaralı yazıtın geliş yeri bilinmemektedir. Üç numaralı yazıt, hem geliş yeri hem içerik hem de taşıyıcısı bakımından Nikaia yazıtlarına benzemektedir. Bu yazıt büyük olasılıkla, Nikaia kentinin egemenlik alanından gelmiştir. Şöyle ki Sapanca İlçesi,

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul.

hsoztrk@yahoo.com | <https://orcid.org/0000-0002-4366-1277>

Sakarya ve Bilecik illerinde çalışma lisansı veren Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü - Kazı ve Araştırmalar Dairesi Başkanlığı ve kurum çalışanlarına; bu proje için finans desteği sağlayan Marmara Üniversitesi BAPKO'ya (SOS-A-070617-0393); konaklama ve iye yardımından ötürü Bilecik ili Osmaneli ilçesi Belediye Başkanı Münür Şahin'e; Osmaneli Belediyesi Kültür İşleri Başkanı Süleyman Çakar'a; yazıtlara ulaşmamızı sağlayan Mustafa Cemal Cebi'ye; ekip üyelerinden Ezgi Demirhan-Öztürk, Adem Gündüz, Haris Nikolayidis, Merve Sarılar-Özdemir ile Hamit Karadağ'a teşekkür ederiz.

antik dönemde Nikomedeia kentinin sınırları içinde yer alıyordu. Genç Plinius'un (*epist.* X. 41) aktarımına göre Nikomedeia'nın güney sınırını Sophon Gölü (= Sapanca) oluşturmaktadır. Bu durumda Sapanca ilçesinin güneyinde yer alan Samanlı Dağları silsilesi Nikaia ve Nikomedeia arasındaki doğal sınır bölgesi olmalıydı. Makalemizde yer alan 3 numaralı yazıt Samanlı Dağları'ndan getirilmiş olup, Nikaia egemenlik alanında bulunmuş birçok yazıtla, hem içerik hem de tipolojik bakımından da benzerlik göstermektedir; geri kalan iki yazıt ise biçim ve yazıt bakımından Nikomedeia yazıtları ile her bakımdan benzerlik göstermektedir¹. Bu nedenle 3 numaralı yazıttan yola çıkarak Samanlı Dağları'nın Nikaia'ya; Sapanca Gölü tarafında kalan eteklerinin ise Nikomedeia'ya ait olduğunu söyleyebiliriz.

Aşağıda, makaleye konu olan 3 mezar yazıtı tanıtılmaktadır.

1. *Hippikos* (= At Bakıcısı) *Aurelius Memmius Asklepiodotos* ile Eşi *Aurelia Sergia Iuliane*'nin Mezarı

Anıtsal bir mezara ait profilli üçgen bir stel. Arkası ve üstü düzlenmiştir. Yazıt alınlığının ortasında derinleştirilmiş alana yazılmıştır.

Buluntu Yeri: Sakarya ili Sapanca ilçesindeki Kültür Yolu adı verilen bir caddenin başında sergilenmektedir. Yazıtta, Mustafa Cemal Cebi aracılığıyla ulaşılmıştır.

Ölçüler: Y: 1.50 m; G: 2.70 m; D: 30 cm; HY: 2.6–15 cm

Tarih: MS 23 Eylül 255'ten sonra

Αὐρ(ήλιος)

Μέμμιος

Ἀσκληπιόδοτος

- 4 ἵππικὸς ζῶν ἐμαυτῷ καὶ Αὐρ(ηλία)
Σεργ(ία)-Ἰουλιανῇ τῇ γλυκυτάτῃ μου
καὶ ἀσυνκρίτῳ γυναικὶ ὡ χαίρετε.

Çeviri:

(Ben) *hippikos* (= at bakıcısı) *Aurelius Memmius Asklepiodotos* yaşarken (bu mezarı) kendime ve benim pek tatlı ve eşsiz eşim *Aurelia Sergia Iuliane*'ye (yaptırdım). Hoşça kalın!

Anıtsal bir mezar yapısına ait olması muhtemel devasa boyutlardaki üçgen alınlık, belediye çalışanlarının ifadesine göre Sapanca Gölü'ne 200 m mesafede yer alan Rüstem Paşa Mahallesi'ndeki Batak mevkiindeki 1997 yılındaki kanalizasyon çalışması sırasında, 2–2.5 m kadar toprak altından çıkarılmıştır. Ancak bu yazıtla birlikte başka nelerin ele geçtiğine ilişkin elimizde maalesef herhangi bir veri yoktur. Bu nedenle sadece yazıtla ilişkin bir değerlendirme yapabiliyoruz.

Str. 1 ve 4: *Aurelius* ve *Aurelia gens* isimleri yazıtın, *Constitutio Antoniniana*'dan, yani MS 212 yılından sonraya tarihlendiğini göstermektedir.

Str. 2: Mezar sahibinin taşıdığı *Memmius*, *nomen gentilicium*'u, onun bu adı bir Romalı devlet adamından aldığını düşündürmektedir. Bu kişi de olasılıkla MS 23 Eylül 255 - 22 Eylül 256 yılları arasında *Pontus et Bithynia* Eyaleti'nde *legatus Augustorum* olarak görev yapan Marcus

¹ Yazıtların içeriği ve taşıyıcıları bakımından benzerliklerini karşılaştırmak için bk. *INikaia* ve *TAM* IV(1).

Antonius Memmius Hiero olmalıdır².

§ Memmius adı bu yazıtla birlikte Nikomedeia'dan ilk kez belgelenmektedir. Bu isim Bithynia'da daha önce Kalkhedon ve Prusias ad Hypium'dan bilinmektedir³.

Str. 4: ἵππικός unvanı; “atlı, binici, atıcılık, süvari, at bakıcısı, Roma'daki atlı sınıfı” gibi birçok anlamı içinde barındırmaktadır⁴. Bizim yazıtımızda geçen kişi, binicilik eğitiminden sorumlu bir kişidir. Küçük Asya'dan sadece *hippikos* unvanı geçen birkaç yazıt bilinmektedir:

Paphlagonia'daki Pompeiopolis'ten MS 200'lere tarihlenen bir yazıtta 17 yaşında ölen P. Aelius adında bir genç ἵππικός unvanı taşımaktadır⁵. Yazıtın *editio princeps*'i Ch. Marek, yazıtta geçen ἵππικός kelimesine ilişkin herhangi bir açıklama yapmamıştır.

Ramsay tarafından 1918 yılında Phrygia'daki Metropolis kentinin egemenlik alanında kaydedilen başka bir yazıtta Ὅροι | γυμνα[σί[ου] ἱπ[πικοῦ] | † şeklinde geçmektedir⁶. Ramsay bu yazıtı değerlendirmesinde “It is the boundary stone of the grazing ground (?) for the imperial horses: date probably c. 400 A.D.” şeklinde ifade ederek, yazıt taşıyıcısının imparatorluk hizmetindeki atların otlandıkları yerin sınır taşı olarak düşünmektedir.

Bizim yazıtımızda geçen Aurelius Memmius Asklepiodotos da olasılıkla, bölgedeki imparatorluk hizmetindeki atların bakımından sorumlu bir kişi olmalıydı. Günümüzde de Sapanca'nın coğrafi konumu hayvan yetiştiriciliğine oldukça elverişlidir. Zira Sapanca ilçe merkezinin içinde yer aldığı alan bir dağ eteği ovası olup, bu ova Samanlı Dağları'ndan akan derelerin taşıdığı alüvyonlarla meydana gelmiştir⁷. Nikomedeia'nın coğrafi alanının dağlık olduğu göz önüne alınırsa, Sapanca Gölü'nün güneyinde yer alan Rüstem Paşa Mahallesi ile doğusundaki geniş düzlük alanların atların kolayca beslenebileceği ve bakımının üstlenilebileceği düzlük bir alan olduğu görülebilir. Üstelik burası, *Pontus et Bithynia Eyaleti*'nin başkenti olan Nikomedeia'ya da oldukça yakın sayılır. Bu nedenle Sapanca ilçe merkezinin olduğu alanda, imparatorluk hizmetindeki atların bakımı için çiftlikler kurulmuş olmalıdır.

Str. 5 vd.: Σεργία adı ise Nikomedeia'dan bilinen bir isim olup⁸; bu isim ikinci kez belgelenmektedir.

§ Ἰουλιανή adı ise Bithynia Bölgesi'nde oldukça yaygın olup, Nikomedeia'dan ilk kez belgelenmektedir⁹.

2. Adı Bilinmeyen Kişi/Kişilerin Mezarı

Kireçtaşından, arkası düzlenmiş, kırık bir lahit teknesinin sol yan tarafı. Yazıtın ilk satırının olduğu yerin başlangıcında oldukça büyük bir yaprak; ikinci satırın başında bir çiçek motifi yer almaktadır.

² Daha önceden sadece *Kappadokia*'da valilik yaptığı bilinen M. Antonius Memmius Hiero'nun *Pontus et Bithynia*'da görev yaptığı Sakarya'dan bulunmuş bir ağırlık yazıtı ile belgelenmiştir. Bk. Dönmez-Öztürk *et alii* 2008, 252-254, no. 19; Haensch – Weiß 2014, 546. M. Antonius Memmius Hiero'nun kariyeri hakkında detaylı bilgi için ayrıca bk. Hächler 2019, 275-277.

³ IKalkhedon 70; IPrusias ad Hypium 38.

⁴ Bk. Liddle – Scott 1996¹⁰, s.v. “ἵππικός”.

⁵ Marek, *Stadt* 102; *SEG* XLIII 903.

⁶ Ramsay 1918, 135-136, no. 3; *SEG* XLVI 1673. Yazıt daha sonra T. Drew-Bear ve T. Lochman tarafından gözden geçirilerek yeniden yayımlanmıştır, Drew-Bear – T. Lochman 1996, 128-130.

⁷ Sapanca ilçesi belediyesi sayfası: <https://www.sapanca.bel.tr/index.php/Sapanca/Sapanca-Cografyasi>

⁸ *TAM* IV(1) 300.

⁹ *LGPN* VA s.v. Ἰουλιανή.

Buluntu Yeri: Sakarya ili Sapanca ilçesi Kültür Yolu adı verilen bir caddenin sonunda sergilenmektedir. Lahit parçasının geliş yeri bilinmemektedir.

Ölçüler : Y: 1.20 m; G: 1.30 m; D: 1.27 m; HY: *ca.* 9 cm

Tarih: MS I.-II. yüzyıl

O.[
KA[
ἐαυτ[ῷ
4 ὁ χ^ν α [ῥ^ν ρ^ν ε].

Yazıtın tamamlamasını şu şekilde önerebiliriz:

-----[τ-
ὁ μ[νημεῖον]
κα[τεσκευάσε]
ἐαυτ[ῷ καὶ (?]
4 ὁ χ^ν α [ῥ^ν ρ^ν ε].

Çeviri:

(Filanca kişi) *bu mezarı kendisi (ile filancaya [?]) yaptırdı. Hoşça kal!*

Yazıt taşıyıcısı kırık olduğu için kim ya da kimlere yaptırıldığını söylemek mümkün değildir. Bu lahdin yaklaşık 100 m ilerisinde bir kapak sergilenmektedir. Kapağın lahde ait olduğunu söylemek mümkün değildir; bununla birlikte bu lahit parçası ile kapağın aynı yerden çıkmış olabileceğini de göz ardı etmemek gerekir. Yazıt biçim itibarıyla Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde sergilenen lahit yazıtlarıyla hem stilistik hem de ortografik olarak benzerlik göstermektedir.

3. Adı Bilinmeyen Bir Kişi İle Azatlısı Philumene'nin Mezarı

Mermerden bir mezar steli. Üst sağ taraf kırık. Arkası ve yanlar kaba bırakılmıştır. Yazıtın altında alınlık; alınlığın sağ ve sol üst kenarlarında bir kuş motifi yer almaktadır

Buluntu Yeri: Sakarya ili Sapanca ilçesi; SASA Restoran'ın ön bahçesinde bulunmaktadır. Restoran görevlilerin verdiği bilgiye göre yazıt Samanlı Dağları civarından gelmiştir. Yazıta, Mustafa Cemal Cebi aracılığıyla ulaşılmıştır.

Ölçüler : Y: 1.13 m; G: 62 cm; D: 35 cm; HY: 2.6–3 cm

Tarih: MS II. yüzyıl

[- - -] Μενέσθεος
[θυγά]τηρ, γυνή δέ Πο-
τάμωνος ζήσας ἔτη νδ'
4 καὶ Φιλουμένη
ἀπελευθέρα αὐτῶν.

Çeviri:

Menestheus, kızı, Potamon'un ise karısı 54 yıl yaşayan [falanca] ile onların azatlısı Philumene (burada yatmaktadırlar).

Str. 1: Μενεσθεύς adı hem Nikaia'da hem de Nikomedeia'da oldukça sık görülmektedir¹⁰.

Str. 2: Ποτάμων adı sadece Prusa'dan bilinmektedir (bk. LGPN VA s.v. Ποτάμων). Bu isim, bu yazıtla birlikte Bithynia'dan ikinci kez belgelenmektedir.

Str. 4: Φιλουμένη *participium* kullanılarak yapılmış bir şahıs adıdır. Bu isim daha önce hem Nikaia hem de Nikomedeia'dan bilinmektedir. Bk. LGPN VA s.v. Φιλουμένη.

Str. 5: Nikaia'dan bilinen azatlılar için bk. *INikaia* 516A; 756; 1427; 1486; Öztürk – Pilevneli 2012, 199-200, no. 18; Dönmez-Öztürk 2012, 74, no. 13.

BİBLİYOGRAFYA

Dönmez-Öztürk 2012	F. Dönmez-Öztürk, "Göynük ve Mudurnu'dan Yeni Yazıtlar I", <i>MJH</i> II/2, 67–78.
Dönmez-Öztürk 2013	F. Dönmez-Öztürk, "Nikaia'dan Yeni Adak Yazıtları", <i>Cedrus</i> 1, 285–292.
Dönmez-Öztürk <i>et alii</i> 2008	F. Dönmez-Öztürk – R. Haensch – H. S. Öztürk – P. Weiß, "Aus dem Pera Museum (İstanbul): Weitere Gewichte mit Nennung von Statthaltern von Pontus et Bithynia", <i>Chiron</i> 38, 243–259.
Drew-Bear – Lochman 1996	Th. Drew-Bear – T. Lochman, "Grabreliefs aus Amorion, Orkistos und der antiken Siedlung von Baglica: Zeugen verlorengegangener Grabbauten", <i>Arkeoloji Dergisi</i> IV, 109-134.
Hächler 2019	N. Hächler, Kontinuität und Wandel des Senatorenstandes im Zeitalter der Soldatenkaiser: Prosopographische Untersuchungen zu Zusammensetzung, Funktion und Bedeutung des amplissimus ordo zwischen 235-284 n. Chr., Leiden.
Haensch – Weiß 2014	R. Haensch – P. Weiß, "Weiter «Statthaltergewichte» von Nikomedeia: Neue Ergebnisse zur Stadt- und Reichgeschichte", <i>Chiron</i> 44, 513–549.
IGSK	Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien.
<i>IKalkhedon</i>	R. Merkelbach – F. K. Dörner – S. Şahin (Hrsgg.). <i>Die Inschriften von Kalchedon</i> . Bonn 1980 (IGSK 20).
<i>INikaia</i>	S. Şahin (Hrsg.), Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia), I-II 1/2, Bonn 1979–1982 (IGSK 9-10 1/2).
<i>IPrusias ad Hypium</i>	W. Ameling (Hrsg.), Die Inschriften von Prusias ad Hypium. Bonn 1985 (IGSK 27).
LGPN VA	Th. Corsten (ed.), A Lexicon of Greek Personal Names, VA: Coastal Asia Minor: Pontos to Ionia. Oxford 2010.
Liddle – Scott 1996 ¹⁰	H. G. Liddle – R. Scott, <i>A Greek - English Lexicon</i> , Oxford.
Marek, <i>Stadt</i> --	C. Marek, <i>Stadt, Ära und Territorium in Pontus-Bithynia und Nord-Galatia</i> , Tübingen 1993 (Istanbuler Forschungen Band 39).
Plin. <i>nat.</i>	Plinius Caecilius Secundus, <i>Epistulae</i> = <i>Genç Plinius'un Anadolu Mektupları: Plinius, Epistulae, 10. Kitap</i> , çev.: Ç. Dürüşken – E. Özbayoğlu, İstanbul.
Ramsay 1918	W. M. Ramsay, "The Utilisation of Old Epigraphic Copies", <i>JHS</i> 38, 124-192.
TAM IV(1)	F. K. Dörner (ed.), with the assistance of M. –B. von Stritzky, <i>Tituli Asiae Minoris, IV: Tituli Bithyniae linguis Graeca et Latina conscripti, 1. Paeninsula Bithynica praeter Chalcedonem. Nicomedia et ager Nicomedensis cum septentrionali meridianoque litore sinus Astaceni et cum lacu Sumonensi</i> . Vienna 1978.

¹⁰ LGPN VA s.v. Μενεσθεύς. Ayrıca bk. Dönmez-Öztürk 2013, 290, no. 4.